

1973-1987 DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE YAPILAN ARA SEÇİMLERDEKİ OY VERME KALIBININ BELİRLENMESİ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet ÖZMEN*
Yrd. Doç. Dr. Emel İMİR**

ÖZET

Bu çalışmada oyverme tavrıyla ilgili olan ve ara seçim sonuçlarının çözümlenmesinde kullanılan yeni bir ölçü ele alınmış, bu ölçüyü kullanmak suretiyle 1973-1987 döneminde Türkiye'de yapılan ara seçim sonuçlarının çözümlenmesine çalışılmıştır. Bazı ara seçim çevreleri hariç genelde, hükümette olmanın ara seçimlerde oy kaybına neden olduğu ve sol eğilimli seçimde oy kaymasının sağ eğilimli seçmene kıyasla daha fazla olduğu sonuçları elde edilmiştir.

GİRİŞ

Türkiye'de gerek genel ve ara seçim öncesi, gerekse bu seçimler yapıldıktan sonra seçimlere ilişkin sayısal çözümler 80'li yıllarda önem kazanmaya başlamıştır. Yakın geçmişte yapılan ara seçimleri bir genel seçim, iktidarı değiştirmede etkili olarak bir

(*) Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

(**) Anadolu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

seçim gibi değerlendiren bakışın kamu oyunun gündemine getirilmesi ara seçimlere verilen önemi arttırmıştır.

Ara seçimlerde "oy hareketi genellikle hükümet karşıtı yöndedir" önsavı ileri sürülmektedir. Çünkü çözümlenemeyen ülke sorunlarının muhatabı hükümettir. Hatayı yapanda odur. Bu önsavla ilgili olarak Butler tarafından yapılan araştırmada, 1918-1970 döneminde İngiltere'de yapılan ara seçimlerde hükümette olan partilerin genellikle oy kaybına uğradığı tesbit edilmiştir. Bu çalışmada, aynı varsayımdan hareketle, 1973-1987 döneminde Türkiye'de yapılan ara seçimlerdeki hükümet karşıtı oy verme tavrıyla ilgili kalıpların belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmanın birinci kısmında ara seçim sonuçlarının çözümlenmesi amacıyla kullanılan geliştirilmiş bir yöntem, ikinci kısımda veri kaynakları açıklanmıştır. Çözümleme sonuçlarının ortaya konmasıyla sürdürülen bu çalışma, adı geçen sonuçların özetlenmesiyle sona erecektir.

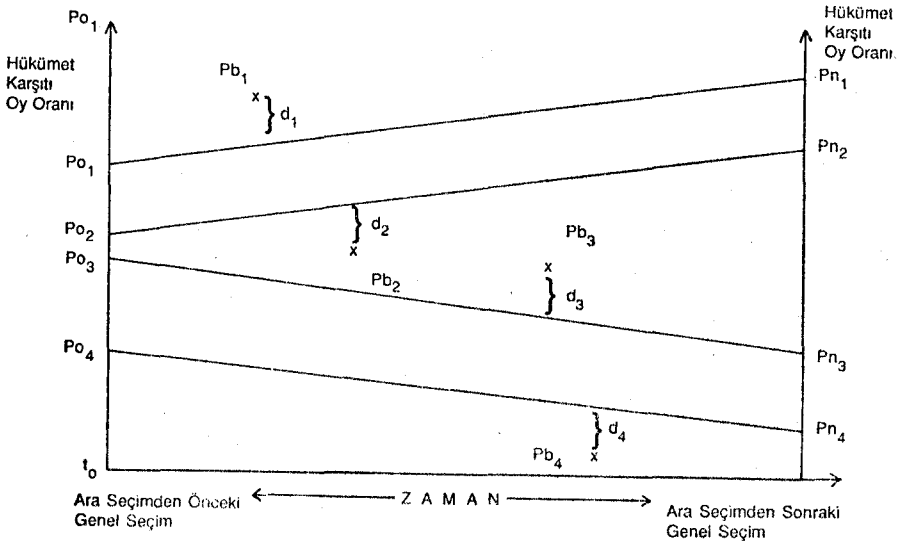
1. YÖNTEM

Seçmenlerin ara seçimlerdeki oy verme tavrıyla ilgili kalıplarını belirlemek için kullanılabilir olan ölçüyü Şekil-1 yardımıyla açıklamak mümkündür. Şekilde, yatay eksen t_0 zamanında yapılan genel seçimden t_1 zamanında yapılan izleyen ilk genel seçime kadar geçen süreyi göstermektedir. Dikey eksenler ise, t_0 anında yapılan genel seçimde hükümet olan siyasi partinin belirli bir seçim çevresindeki adaylarına karşı, sırasıyla t_0 ve t_1 zamanlarındaki genel seçimlerde verilen oyların (hükümet karşıtı oyların) oranını göstermektedir. Böylece ara seçim yapılan her seçim çevresi için, t_0 ve t_1 zamanlarında yapılan genel seçimler ile bu iki genel seçim arasında yapılan ara seçimle ilgili hükümet karşıtı oy oranını hesaplamak mümkün olabilir.

Bu hesaplamalar herhangi i 'inci ($i = 1, 2, 3, \dots, K$) seçim çevresi için,

$$P_{oi} = \frac{\bar{A}_{oi}}{V_{oi}} \cdot 100$$

$$P_{bi} = \frac{\bar{A}_{bi}}{V_{bi}} \cdot 100$$

Şekil-1 dı Ölçümleri

$$P_{ni} = \frac{\bar{A}_{ni}}{V_{ni}} \cdot 100$$

deşitlikleri yardımıyla yapılabilir. Burada;

$\bar{A}$ = Bir seçim çevresinde t_0 zamanında hükümet olan parti-
nin dışındaki partilere verilen oyların (hükümet karşıtı oyların)
toplam sayısını,

V = Seçimde kullanılan toplam oy sayısını,

P = Bir seçim çevresinde t_0 zamanında hükümet olan parti-
nin dışındaki partilere verilen oyların oranını ifade etmektedir.

a , b ve n sırasıyla ara seçim öncesi genel seçimi, ara seçimi
ve ara seçimi izleyen genel seçimi tanımlayan indislerdir.

Böylece i 'inci bir seçim çevresinde yapılan birbirini izleyen
iki genel seçim arasındaki hükümet karşıtı oy oranında P_{oi} 'den
 P_{bi} 'ye ve P_{ni} 'e ne gibi bir deęişiklik olduğu ortaya konabilir.

P_{oi} ile P_{ni} arasında meydana gelen herhangi bir değişme za-
manın doğrusal bir fonksiyonu olarak kabul edilirse, ara seçim

yapılan i'inci seçim çevresi için hesaplanan P_{oi} ile P_{ni} hükümet karşıtı oy oranlarının belirlediği noktaları birleştiren trend doğrusu yardımıyla aynı seçim çevresinde ve t_0 ile t_n zaman aralığında gerçekleşen ara seçimle ilgili hükümet karşıtı oy oranını (P_{bi}) mukayese etmek mümkün olur. Gerçek hükümet karşıtı oy oranı P_{bi} 'nin karşılaştırılmasında kullanılacak oran (beklenen oran = Percentage expected) aşağıdaki doğrusal fonksiyon yardımıyla hesaplanabilir.

$$E_i = P_{oi} + (P_{ni} - P_{oi}) \frac{(t_b - t_0)}{(t_n - t_0)}$$

Burada;

$t_n - t_0$: Ara seçimden sonra ve önce yapılan genel seçimler arasındaki gün sayısı,

$t_b - t_0$: Ara seçimle ara seçimden önce yapılan genel seçim arasındaki gün sayısını

göstermektedir.

Eğer, $P_{bi} - E_i = d_i > 0$ ise, i'inci ara seçim çevresinde kullanılan oyların hareketi hükümet karşıtı yöndedir. Burada d_i ölçüsü hükümet karşıtı salınımı (anti-government swing) göstermektedir. Bu sonuca göre,

H_0 : Hükümet olan parti ara seçimlerde oy kaybına uğrar, önsavı doğrulanmış olur. $d_i < 0$ olması durumunda ise salınımın hükümet partisi yönünde olduğuna karar verilir. Trendin artan ($P_{oi} > P_{ni}$) veya azalan ($P_{oi} < P_{ni}$) olmasının önemi yoktur.

Burada ele alınan çalışma betimsel bir çalışmadır. Ara seçim yapılan seçim çevreleri bütün seçim çevreleri arasından seçilmiş bir rassal örneklem değildir. Bu nedenle de oy verme tavrını gösteren bu sonuçlara dayanarak konuya ilişkin çıkarsama yapılamaz.

Hükümet karşıtı salınımla ilgili çözümleme sonuçlarını tartışmaya geçmeden önce bu sonuçları etkileyen faktörleri gözden geçirmek gerekir. Bu faktörler;

- i) Seçim bölgesindeki seçmen ölümleri, oy verme yaşına gelen seçmen sayısındaki ve seçim çevresi değiştiren seçmen sayısındaki değişimler,

- ii) Genel seçim ve/veya ara seçime katılan partilerin sayı ve türlerindeki değişimler,
- iii) Devlet imkanlarının ara seçimde kullanılıyor olması, şeklinde sayılabilir.

Ara seçim sonuçlarıyla ilgili çözümlemede hükümet karşıtı salınımın yanında ana muhalefet ve diğer partiler karşıtı veya yönündeki salınımlar arasındaki ilişkiler de benzer incelenebilmektedir.

2. UYGULAMA

Tablo 1'de Türkiye'de Ekim 1973 - Kasım 1987 döneminde gerçekleşen üç genel seçimin arasındaki dönemde yapılan iki ara seçimle ilgili ara seçim çevrelerinin hükümet karşıtı salınımlarının ortalamaları, standart sapmaları ve ayrıca pozitif hükümet karşıtı salınımına sahip ara seçim çevresi oranı gösterilmiştir. 1973-77 genel seçimleri arasında yapılan ara seçimleri hükümet karşıtı salınım bakımından 9,292 ortalama ve 4,433 standart sapma ile en önemli olanıdır. 1977-83 hükümet döneminde yapılan ara seçimler de 8,074 ortalama hükümet karşıtı salınımla kuvvetli bir hükümet karşıtı salınımına sahiptir. 1973-83 döneminde yapılan ara seçimlerde en düşük hükümet karşıtı salınım 1983-1987 hükümet döneminde görülmektedir.

İncelemeye alınan bütün genel seçim dönemleri arasında ara seçim yapılan 21 seçim çevresinde hükümet karşıtı salınımların tamamı pozitifdir. Bu nedenle pozitif salınımların oranları bire eşit bulunmuştur. Yapılan açıklamalara göre 1973-1987 genel seçim dönemleri arasında yapılan ara seçimlerde hükümet olan partilerin oy kaybına uğradığı söylenebilir. Ancak bu sonuçlar, seçim sonuçları üzerinde etkili olabileceği düşünülen ve yöntem kısmında açıklanan faktörlerin etkisini içermektedir.

Tablo 1'de gösterilen hükümet karşıtı salınımına ilişkin çözümler, ana muhalefet karşıtı ve diğer muhalefet karşıtı salınım için de benzer şekilde yapılabilir. Fakat Türk siyasi hayatındaki istikrarsızlık partilerin isim değiştirmesi partilerin kapatılması ve partilerin birleşmeleri yeni partilerin kurulmuş olması milletvekillerinin parti değiştirmesi gibi nedenlerden dolayı sözü edilen türden analiz yapılmamıştır. Bunun yerine daha fazla pratik fay-

Tablo-1 : 1973-1987 Döneminde Türkiye'de Yapılan Ara Seçim Seçim Çevrelerindeki Hükümet Karşıtı Salınım Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Hükümet Dönemi	Hükümet Olan Siyasi Parti	Ara Seçimin Yapıldığı Bölge Sayısı	Pozitif Fark Sayısı	Negatif Fark Sayısı	Pozitif Farkların Oranı	Hükümet Karşıtı Salınım Ort.	Standart Sapma
Ekim 1983-Haziran 1977	CHP	6	6	0	1.00	9,298	4.433
Haziran 197-7Kasım 1983	AP	5	5	0	1.00	8,074	3,90
Kasım 1983-Kasım 1987	ANAP	10	10	0	1.00	5,253	2,165
Bütün Dönemler		21	21	0	1.00	7,08	

Tablo-2 : 1973-1987 Döneminde Türkiye'de Yapılan Ara Seçim Seçim Çevrelerindeki Sağ Parti Karşıtı Salınım Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Hükümet Dönemi	Hükümet Olan Siyasi Parti	Ara Seçimin Yapıldığı Bölge Sayısı	Pozitif Fark Sayısı	Negatif Fark Sayısı	Pozitif Farkların Oranı	Sağ Parti Karşıtı Salınım Ort.	Standart Sapma
Ekim 1983-Haziran 1977	CHP	6	6	0	1.00	5,8	2,43
Haziran 197-7Kasım 1983	AP	5	5	0	1.00	4,25	2,4
Kasım 1983-Kasım 1987	ANAP	10	8	2	0,80	1,85	2,6

Tablo-3 : 1973-1987 Döneminde Türkiye'de Yapılan Ara Seçim Seçim Çevrelerindeki Sol Parti Karşıtı Salınım Ortalamaları ve Standart Sapmaları

Hükümet Dönemi	Hükümet Olan Siyasi Parti	Ara Seçimin Yapıldığı Bölge Sayısı	Pozitif Fark Sayısı	Negatif Fark Sayısı	Pozitif Farkların Oranı	Sol Parti Karşıtı Salınım Ort.	Standart Sapma
Ekim 1983-Haziran 1977	CHP	6	6	0	1.00	6,02	
Haziran 197-7Kasım 1983	AP	5	4	1	0,80	9,9	
Kasım 1983-Kasım 1987	ANAP	10	9	1	0,90	4,26	

da sağlayacağı düşüncesiyle sağ karşıtı ve sol karşıtı salınım analizi yapılmıştır. Tablo 2'de yer verilen sonuçlara göre üç genel seçim döneminde sol eğilimli parti karşıtı salınım ortalaması (5,8) daha yüksektir. Sağ partiler hükümet olduğunda ise bu salınım daha azalmıştır.

Sol parti karşıtı salınımların ortalaması sol eğilimli partinin hükümet olduğu dönemde (6,02) olup sağ parti karşıtı salınım ortalamasından yüksektir. Aynı şekilde sağ eğilimli partiler hükümet olduğunda da sol parti karşıtı salınım ortalamaları (9,9 ; 4,26) sağ parti karşıtı salınım ortalamalarından (4,25 ; 1,85) büyüktür. Tablo 1, tablo 2 ve 3'den görüldüğü gibi Türkiye'deki ara seçimlerde sağ eğilimli seçmenin oy verme kalıbındaki değişim sol eğilimli seçmenin oy kalıbındaki değişimden daha azdır. 1983-1987 döneminde Samsun ve İstanbul illerindeki ara seçimlerde sağ parti karşıtı salınımlar negatif olup, bu seçim çevrelerinde salınım sağ partiler yönünde olmuştur.

1977-1983 döneminde Aydın ilinde, 1983-1987 döneminde ise İzmir ilinde yapılan ara seçimde sol parti karşıtı salınımları negatiftir ve bu nedenle salınımın sol partiler yönünde olduğu görülmüştür.

3 DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada Türkiye'de 1973-1983 döneminde yapılan genel seçimlerde oy verme kalıbındaki değişmelerin ölçülmesiyle ilgili geliştirilmiş bulunan bir teknik tanıtılmaya çalışılmıştır. Bu tekniğin, siyasi istikrarın olduğu bir ortamda siyasi partilerimiz için pratik faydalar sağlayacağı, onların politikalarını yönlendirecek çözümlene sonuçlarının elde edilmesine imkan vereceği görüşünü paylaşmaktayız.

Uygulama kısmında açıklanan çözümlene sonuçları aynı kıyasında belirtilen nedenlerden dolayı pratik fayda bakımından çok yeterli görülmesede Türk seçmenin oy kalıbındaki değişmeyi ortaya koyma yönünden önemli görülebilir.

Genelde hükümet partilerinin ara seçimlerde oy kaybına uğradığı yönündeki hipotez çalışmada doğrulanmıştır.

KAYNAK

Stray, S.J. and Silver, M.S. : Voting Patterns In United Kingdom By-Elections, February 1950 to May 1979: A Quantitative Analysis, The University Of Aston Management Centre, January 1980, Working Paper Series, Number 167.